

LA REVOLUCIÓ DE SETEMBRE DE 1868 A LES COMARQUES DE GIRONA

ERNEST MARTÍ CLARA

Resum

La província de Girona va adherir-se amb entusiasme a la revolta general iniciada per un cop d'estat a Cadis el setembre de 1868 demanant la col·laboració del país. Arreu van organitzar-se les juntes revolucionàries que canalitzaren la voluntat de les poblacions adoptant una legislació avançada que va anar “més enllà” del que van preveure els generals colpistes, com per exemple la proclamació impetuosa de la República en el primer dia. No va caldre l'ús de la violència però es disposaven de cossos armats que aviat es dissolgueren per innecessaris; el canvi de poders va ser normalment pacífic.

Un cop en el govern provincial i local es van votar juntes definitives, nous ajuntaments i van abolir consums, quintes... i aprovar criteris i autoritats democràtiques. Feren tot allò que van creure convenient de manera autònoma en els seus municipis, sempre amb el vist i plau de la junta revolucionària de Girona, veritablement el paper hegemònic de tot el procés en aquesta província. Però les juntes definitives (progressistes) com l'elecció dels nous ajuntaments van desactivar els nous poders. Els republicans

perderen protagonisme però no a l'Empordà, on es van mantenir amb força.

Aquest moviment liberal i democràtic va anar essent limitat progressivament pel govern provisional que actuà contra la revolució. El cop de gràcia fou el decret de dissolució de les mateixes juntes revolucionàries que havien fet triomfar la revolució.

La Revolució de Setembre, “la Gloriosa”, fou un procés curt en el temps- tres setmanes- per la qual cosa es deixaren molts aspectes embastats o no resolts. Si bé fonamentaren uns costums democràtics, no resolgueren assumptes importants que afectaven les classes populars; això provocaria una frustració, que anys després ressorgirà novament amb força durant el sexenni democràtic (1868-1873).

Paraules clau

“Pronunciamiento”, Juntes revolucionàries, sufragi universal, democràcia, sobirania nacional, Corts constituents, republicans federals, Ibèria, llibertats d'expressió, eleccions municipals, consums, lliurecanvisme, proteccionisme, milícia nacional, burgesia, classes populars, professions liberals, anticlericalisme i anticontralisme.

Abstract

The province of Girona adhered with enthusiasm to the general revolt initiated by a coup d'etat in Cadiz in September 1868 asking for the country's collaboration. Revolutionary meetings were organized everywhere, which channeled the will of the populations by adopting advanced legislation that went "beyond" what the general coup participants anticipated, such as the impulse proclamation of the Republic on the first day. The use of violence was not necessary, but there were armed bodies that were soon dissolved by unnecessary; the change of powers was usually peaceful.

Once in the provincial and local government final boards and new city councils were voted, and abolished consumption,... and approved criteria and democratic authorities. They did everything they thought to be convenient autonomously in their municipalities, always with the approval of the revolutionary board of Girona, truly the hegemonic role of the whole process in this province. But the definitive (progressive) boards as the election of the new city councils deactivated the new powers. Republicans lost prominence but not

in the Empordà, where they remained strong. This liberal and democratic movement was progressively limited by the provisional government that acted against the revolution. The blow of grace was the decree of dissolution of the same revolutionary meetings that had made the revolution triumph.

The September Revolution, "la Gloriosa", was a short process in time - three weeks - so many embedded or unresolved issues were left. Although they founded democratic customs, they did not resolve important issues that affected the popular classes; This would cause frustration, which years later will again resurrect with force during the democratic sexennium (1868-1873).

Key words

"Pronouncement", Revolutionary Boards, universal suffrage, democracy, national sovereignty, Constituent Parliaments, federal republicans, Iberia, freedom of expression, municipal elections, consumption, free trade, protectionism, national militia, bourgeoisie, popular classes, liberal professions, anticlericalism and anticontralism.

1. PRESENTACIÓ I CONTEXT HISTÒRIC GENERAL

Enguany fa cent cinquanta anys dels esdeveniments que coneixem amb el sobrenom de «La Gloriosa» Revolució de Setembre. Aquesta va obrir una etapa de sis anys durant els quals, malgrat la problemàtica que va sorgir, va permetre arrelar la democràcia a Espanya.

Per contextualitzar aquest esdeveniment cal centrar-nos en diversos àmbits que resumirem a continuació. El règim polític fins aquell moment el podem tipificar com un sistema liberal-burgès amb un sufragi restringit a les classes altes. S'havia fonamentat un Estat espanyol regit per criteris unitaristes, uniformitzadors, centralistes i autoritaris, on el partit moderat s'imposà gràcies al seus generals. Pur militarisme fet a base de cops d'estat que arrabassaven el poder polític els uns als altres fent constitucions al gust del guanyador.

A nivell econòmic i social caldrà tenir present una important crisi d'àmbit internacional, la de 1866, especialment punyent a Catalunya. La burgesia havia confiat en el creixement ferroviari amb estructura radial -una autèntica bombolla- que un cop instal·lat es va veure que no era rendible. Les borses europees, les nacionals i les entitats de crèdit van patir una caiguda generalitzada dels valors. A banda d'aquests fets, a Catalunya es patia -ja abans- una crisi industrial en el sector tèxtil coneguda també com "la fam del cotó". La guerra civil americana (1861-1865) frenava les importacions de cotó i en disparava el preu. Es perdia competitivitat i mercat.

De 1866 fins a 1868 el camp va patir una profunda crisi de subsistències. La baixa productivitat i les males anyades portaven a la carestia del pa i d'altres productes bàsics que pressionaven fortament les classes populars. La fam portava aparellada nombroses accions de protesta i processons; a les ciutats s'incrementava l'atur i les més penoses condicions de vida.

En el camp de la política es donaven cops militars com el de San Gil (1866) que acabaven amb terribles repressions. La Reina Isabel II va apartar del poder O'Donnell per flux; després vingueren diversos governs moderats (Narváez, González Bravo) que continuaren governant per decret fins arribar a clausurar les Corts. El Partit Progressista, dirigit pel general Prim, impossibilitat d'arribar a governar, es va negar a participar a les eleccions i va defensar la conspiració com a únic mitjà per poder governar. En una situació semblant es trobà el Partit Demòcrata; ambdós optaren per signar el Pacte d'Ostende (1866), que serví per coordinar i arrabassar el poder a una facció dels liberal-moderats. Els Unionistes -mort O'Donnell- es sumarien al pacte d'Ostende, un fet decisiu pels objectius perseguits donat que gaudien d'un bon suport entre els alts càrrecs de l'exèrcit. L'unionisme, però, pel seu caràcter conservador i contrari a cap mena de canvi social contrarestavà la voluntat del partit demòcrata (sufragi universal masculí).

En qualsevol cas aquests partits s'aplegaren sota consignes genèriques com: "*Abajo lo existente*" "*Viva España con honra*" o "*Abajo los borbones*". El 19 de setembre de 1868 a bord d'una fragata a la badia de Cadis van fer un *pronunciamiento*, una crida a tot el país perquè es sumés a la insurrecció. Els protagonistes eren el brigadier, després almirall, J. B. Topete, Joan Prim, exiliat a Londres i el general Serrano desterrat a les Canàries. Als sublevats s'hi uniria ràpidament la població de Cadis i després Màlaga, Almeria i Cartagena. El govern va enviar un exèrcit i al pont d'Alcolea (Còrdova) el 28 de setembre es produí una batalla que donà la victòria als sublevats. El

Fig. 1. Isabel II de Borbó.

Fig. 2. Almirante Juan Topete.

Fig. 3. Batalla d'Alcolea (Còrdova).

Fuente: <http://foroscastilla.org/foros/indice.php?topic=16216.0>

govern va dimitir i la Reina, de vacances a Lequeitio (País Basc), es va exiliar a França on seria acollida per Napoleó III.

Esdevingué una revolució arreu en el sentit que les classes populars, especialment urbanes, i la població de forma més o menys genèrica van secundar el moviment. Es van constituir les Juntes revolucionàries que, coordinades amb el cop militar, van demanar adhesions a totes les poblacions.

A continuació relatarem i aprofundirem en com aquell mes es desenvolupà aquest fenomen a la província de Girona. S' usaran principalment fonts primàries que ens ofereixen els llibres d'actes de les Juntes revolucionàries i ajuntaments -sempre i quan s'hagin conservat- i que avui podem consultar als arxius municipals i comarcals. Es completa la informació basant-nos en fonts secundàries que ja s'indicaran en les notes a peu de plana i al final.

2. CONSTITUCIÓ DE LES JUNTES REVOLUCIONÀRIES. LA PRESA DE PODER

La crida de Topete i del general Prim des de Cadis (17/IX) no va moure els ànims a Catalunya fins dotze dies després; el 29 de setembre va ser quan van començar a córrer les consignes revolucionàries tant a Barcelona com a la província de Girona, no abans. S'ha dit que aquesta manca de suport immediat es degué als diversos fracassos que des del 1863 tenien els "*pronunciamientos*", seguits de les pertinents represàlies, càstigs i exilis. Probablement aquest fet podria haver portat a la cautela o a la desconfiança envers la seva efectivitat; per altra banda, els progressistes defensaven polítiques econòmiques lliurecanvistes, un fet poc atractiu per la burgesia catalana, majoritàriament proteccionista.

Va ser la victòria a la batalla d'Alcolea per part de l'exèrcit revoltat (Còrdoba, 28/IX), el pronunciament de la Junta de Madrid i l'exili d'Isabel II el que va escampar a tot el país el crit de Llibertat i eufòria pels canvis. Figueres i Girona ciutat ho prengueren amb un to entusiasta ¹. La junta revolucionària de Girona escrigué: "*...todo el Ampurdán está en armas, Figueras se ha pronunciado esta madrugada (29/IX). Se esperan de un momento a otras fuerzas de los pueblos de esta comarca, las autoridades han resignado el mando y la junta ha asumido todas las atribuciones*"².

¹ A.H.P.G.: "Eco de Gerona"; divendres 2 d'octubre de 1868 n° 1.333.

² Indicacions del cap de la Junta de Girona (J. Deura) a la junta barcelonesa. (30/XI) B.O.R.P.B. del 1/X/1868, n°1. Consultado en A.H.C.B.

L'Alt Empordà es va avançar a tota la província realitzant un canvi d'autoritats i les juntes revolucionàries en prenien el relleu. Els motius de la celeritat foren bàsicament tres: la inexistència de nuclis conservadors, la no intromissió de l'exèrcit de Figueres (10.100 hab.) i, el més important, el reconeixement tàcit de la població a les forces que donaven suport al moviment general iniciat a Cadis. Va afegir-s'hi també l'entrada per la frontera de 600 muntanyesos armats amb el general republicà Blai Pierrad³ -conxorxat amb Joan Prim- i van rebre l'adhesió de 3.000 homes de la comarca. Els acompanyaven també exiliats com Joan Matas, Josep Rubaudonadeu, Antoni Clavé, Josep Guisasaola, Josep Garcia de Orense i molts d'altres, gent que tindrà papers polítics importants més endavant. Breument van cridar un ¡Viva la República!. I ja dins el casino de Figueres van pronunciar un "Viva la República Federal!"⁴.

Amb els aixecaments de Barcelona, Girona (14.400 habitants⁵) i l'Empordà es produí un canvi de totes les autoritats de la província; aquest fou d'entrada un dels primers objectius de les juntes. A Sant Feliu de Guíxols (6.500 habitants) es donà un canvi paral·lel al de Girona de manera ràpida; l'ajuntament va cedir a la junta revolucionària que s'havia pronunciat "*secundando el movimiento iniciado en Cádiz*" (vegeu apèndix 1). Palamós (2.200 habitants) es pronuncià el 30 de setembre i un dia després, S.Joan de Palamós (900 hab.), Cassà de la Selva (4.000 habitants), etc. Els esdeveniments de Barcelona i Madrid donaren empenta a un reguitzell d'adhesions que feren renunciar a les autoritats que ja hi havia, deixant pas a designar els nous càrrecs lliurement a les juntes revolucionàries que aconseguiren el poder provincial i local, reafirmant-se tot el moviment.

A Santa Coloma de Farners (5.000 habitants), però, els esdeveniments van desbordar l'ajuntament borbònic, que va decidir enviar un comunicat a la Junta revolucionària provincial; aquesta respongué pressionant-lo. Les

³ ".....recepción entusiasta, iluminaciones, junta constituida definitivamente. Figueras 30/IX 7:59 de la tarde. Publicado en el B.O.R.P.B. Dijous 1/IX/1968 n° 1 (A.H.C.B.). Segons Hennessy (*La república federal...* p. 50), Pierrand fou un militar republicà a les insurreccions de 1867. Conspirador amb Prim segons C.Rahola: *Vides heroiques* pl.49.

⁴ Joaquim Nadal: *La revolución de 1868 en Gerona*, pl. 28. Girona, 1971.

⁵ Les xifres de població provenen del cens de 1860 de Martínez Quintanilla.

Fig. 4. Proclames i eleccions de les juntes revolucionàries.

autoritats del poble de fet “van assentir” però no fou fins al dos d’octubre que la junta prengué possessió dels nous càrrecs ⁶.

En línies generals es produïren adhesions lliurement en la majoria de poblacions. També hem detectat excepcions: Bordils (800 h.), Caldes de Malavella, Arbúcies, Pals, Santa Cristina d’Aro, Vall-llobrega, Maià, Beget, Sarrià i Ventalló. Foren casos en que calgué l’ordre de la junta revolucionària provincial cessant batlles i corporacions locals perquè donessin el poder a les juntes revolucionàries locals. El moviment es va estendre i anà consolidant-se en poc temps (30/IX i 1/X).

A Olot (11.300 habitants) s’establí una mena de pacte entre l’alcalde sortint i la junta revolucionària entrant, signant un document conjunt. Les autoritats del poble fins aquells moments van considerar la situació gravíssima, van veure que calia actuar de forma ràpida i demanaren que “*personas que, al paso que honradas, cuentan con el prestigio y la valía indispensables*

⁶ A.M.S.C.F: “Actas (1866-1870)”：“El ayuntamiento reunido con otras autoridades (se leyó) la allocución de la Junta revolucionaria de la provincia secundando el movimiento iniciado en Cádiz...acordando se acate y secunde... tanto el Ayuntamiento como los demás señores funcionarios han acordado presentar su asentimiento al emblema levantado por la revolución, adhiriéndose por consiguiente a la misma y dispuesta a acatar y cumplir las órdenes que emanen del nuevo poder constituido”.

*para mantener el orden y calmar los ánimos un tanto sobrecitados a causa de los actuales acontecimientos (...) deseando a todo trance dejar a salvo la tranquilidad de este vecindario (l'alcalde va resignar el seu càrrec) esperando que la Junta nombrada...se encargará de la dirección de todos los negocios de la incumbencia del Ayuntamiento y la Alcaldía*⁷. Van assumir el moviment. Tant aquí com a la resta de les poblacions va ser un canvi pacífic, sense incidents. Més endavant amb les mesures de les juntes apareixerien tensions. El mateix capellà de la parròquia d'Olot va deixar constància documental que “de l'alegria dels primers dies després es van viure dies tristos -però- *“en esta villa hemos tenido calma, ningún desmán se ha notado respetándose las personas y sus cosas.”*”⁸

Mentre es gaudia de la victòria del general Serrano a Alcolea, moltes poblacions feren manifestacions públiques similars a les de Barcelona, l'entusiasme s'encomanava arreu. A Olot la població corria *“al compás del himno de Riego, llevando un cuadro de la Reina, cabeza abajo, hasta llegar a la Plaza Mayor, donde lo incendiaron en medio de la más popular algazara”*⁹. Tenim constància que el 30 de setembre a Palafrugell (5.300 hab.) es va cremar un quadre d'Isabel II i “...vitorearon al pueblo, la libertad y Prim...recorrieron las calles al himno de Riego... y en la Plaza Constitucional bailaron sardanas largas¹⁰”. A Banyoles (1.100 hab.) feren miques els símbols de la monarquia. A Cassà de la Selva (3.700 hab.) es va produir una aclamació de la junta que pressuposava l'adhesió a tot el moviment espontani i general¹¹. Sovint s'afegia a les proclames crides vetllant per l'ordre i la tranquil·litat de la població. Les autoritats nomenades per Isabel II en general resignaren els seus càrrecs a favor de les noves Juntes -persones conegudes i “*distingides*”- entremig d'aclamacions generals de la població.

Tant a Sant Feliu de Guíxols¹² com a Cassà de la Selva les noves autoritats foren acceptades, també, per aclamació i de manera provisional, tot esperant fer unes eleccions per convertir les juntes en definitives. A Palamós -excepcionalment- va ser el mateix ajuntament en funcions, els majors

⁷ A.B.M.O.: *Libro de Actas 1863-1868*, Olot, 1 /X/1868.

⁸ A.Dip.G.: “Varios asuntos, 1868-1876”, carta dirigida al bisbe de Girona el 14 d'octubre des d' Olot.

⁹ CASTELLÀ LLOVERA, E.: *La guerra civil en Olot. 1872-1875*, pl.9; R. Grabolosa també comenta aquests esdeveniments a *Carlins i liberals*, pgs.82-83.

¹⁰ A.M.B: *Noticias históricas 1867-1884* 30/X/1868.

¹¹ A.M.C.S. “Actas del ayuntamiento 1868 a 1874”, corresponent a l' 1 d'octubre de 1868.

¹² A.M.S.F.G.A, *Llibre d'Actes de l'Ajuntament* del 30 de setembre de 1868.

contribuents, l'autoritat militar de marina i els carabiners qui van nomenar la junta revolucionària l'1 d'octubre¹³. De manera més o menys genèrica les noves autoritats sorgides havien de vetllar per tres objectius: *“reemplazar la autoridad existente, conservar el orden público y tomar aquellas providencias que las circunstancias del momento exigieran.”* (Vegeu apèndix documental n°1). Per tant, la majoria d'elles van decidir constituir-se en sessió permanent per anar prenent les mesures més urgents durant un període que no arribaria -a tot estirar- a més de tres setmanes.

Els primers dies van destacar pel canvi de totes les autoritats i el reconeixement dels nous poders; fou un procés ràpid i pacífic, pactat normalment, de vegades fins i tot burocràtic. No tenim constància de *cap incident violent* a tota la província.

3. PROCLAMES I DEMANDES POPULARS

En els arxius municipals tenim notícies de les consignes rebudes d'arreu del país. A Girona la Junta revolucionària proclamà el 30 de setembre l'al·locució següent: *“Habitantes de la provincia de Gerona: el grito de libertad dado por la Marina de la Nación en Cádiz ha resonado también en esta provincia. Figueras, La Junquera, todo el Ampurdán estan ya sobre las armas: El valiente general Pierrad que todos conocéis se halla al frente del movimiento. Por consiguiente la Junta Revolucionaria de esta provincia se dirige a todos los pueblos exhortándoles a que secunden con prontitud a los bravos emigrados ampurdaneses bajo el grito de ABAJO LOS BORBONES, CORTES CONSTITUYENTES Y SUFRAGIO UNIVERSAL! ...”*¹⁴

La Junta revolucionària de Sant Feliu de Guíxols va fer una proclama que es pot consultar sencera a l'apèndix documental n°1, el 29 de setembre, el primer dia dels esdeveniments. Caracteritza aquest document -com veiem en d'altres- un llenguatge grandiloqüent, entusiasta i encoratjador. Es promet com a primer objectiu la defensa de l'ordre, la llibertat i la moralitat en línia amb la proclama de Cadis. Com en aquesta, es refereix al maltracte d'Espanya (*“sin honra”*) remarcant el mal govern, amoral i gens patriòtic. Repeteix paraules o consignes de Cadis i de molts altres indrets: *“¡Abajo los borbones!”*, *“¡Viva el sufragio universal!”*, *“¡Cortes Constituyentes!”* *“¡Abajo lo existente!”*...

¹³ A.M.P. *Libro de actas 1860-1869*, dia 1 d'octubre de 1868.

¹⁴ A.H.M.S.F.G. *Bandos y edictos 1863-1868*, 30/IX/1868.

Consignes acordades en el pacte d'Ostende entre progressistes, alguns demòcrates i els unionistes del general Serrano.

A Sant Feliu de Guíxols es proclamà de forma ben solemne l'adhesió a la proclama de Cadis i els seus propòsits esmentats, concretant el sistema electoral com *universal*, entès com a *masculí*, però no s'aclarí quin tipus d'Estat es volia, si monàrquic o republicà; de fet era una indefinició que a Cadis ja es produí. La Junta va fer promesa de complir amb els principis del moviment, entenent ser fidels a la voluntat entusiasta de tots els veïns. La Junta també va demanar que els ganxons es fessin dignes complint amb tots els conceptes expressats: ordre, llibertat i moralitat. L'al·locució va acabar amb gran entusiasme i visques per part de la població.¹⁵

Volem comentar de manera precisa l'aparició sorprenent en aquesta proclama de l'expressió "*...la resucitada Iberia*", al cantó de les principals consignes i referències a Espanya. Ho considerem un fet rellevant en tant que expressa una idea de nació composta per una multiplicitat o *conglomerat de pobles* que es contraposaria a una idea d'Espanya (Hispania) unitària i centralitzada, un concepte que era característic del règim liberal-moderat i espanyolista. També en podem deduir una comprensió de la nació amb un profund sentit solidari, cercant profundes i noves arrels constituents pel nou país que es volia bastir. Darrera d'aquestes paraules s'hi detecten els plantejaments de la *ideologia republicano-federal* que el mateix President de la Junta, Pere Caimó, compartia i va liderar. Aquesta concepció del poder descentralitzat sabem que portarà més endavant la creació de determinats sectors del catalanisme contemporani, així com també connectarà amb els plantejaments de l'anarquisme confederal que ara arribaria. Són detalls importants i ben allunyats del que havien dit els sublevats a Cadis.

La disparitat d'ideologies ja es fa palesa en el fet que passà al port de Barcelona quan va arribar-hi Joan Prim (3/X) ; el poble li demanà que es tragués els símbols monàrquics que portava (kepis i insígnies) però ell s'hi negà reafirmant-se com a monàrquic. Fou l'interrogant que començaria a planejar obertament aquells últims dies de setembre de 1868 i els anys següents: monarquia o república?

L'esclat de llibertat va fer emergir les juntes revolucionàries però també manifestos provinents de les classes populars. Per exemple, el 5 d'octubre 200

¹⁵ S'acordà penjar aquesta proclama als indrets habituals de la població (Les 4 de la tarda, 30 de setembre de 1868). A.H.M.S.F.G "Llibre d'actes", 30 de setembre de 1868.

gironins van adreçar-se a la Junta Revolucionària provincial perquè decretés “*por el bien de la patria y satisfacer los deseos del pueblo*” les següents mesures: 1ª Abolición de las quintas y (...) se establezca el enganche voluntario. 2^a Se suprima la contribución de puertas y consumos por inmoral y perjudicial a la *clase proletaria*, así como el desestanco de todo lo estancado. 3ª Suprimir el cuerpo de guardias rurales. 4ª Abolir la pena capital. 5^a La inviolabilidad del domicilio. 6ª Derecho de todos los ciudadanos a poseer armas para su defensa siempre que sean honrados. 7ª Que el clero no tenga intervención ni inspección sobre la enseñanza, que sea gratuita y obligatoria. Suprimir órdenes religiosas, que se derogue el concordato y que se declare la libertad de la Iglesia en el Estado libre. 8ª Separación de todos los funcionarios públicos de real orden y se nombre a personas que inspiren confianza a la causa de la libertad”.¹⁶

La junta revolucionària de Girona va estar amatent a les demandes populars. El 30 de setembre es suspengueren els consums; el 2 d'octubre va aprovar l'abolició de les quintes i deixar el servei com a voluntari. El mateix dia s'acordà, també, el dret de reunió pacífica (avisant l'autoritat local), el dret d'expressió, d'impresma i publicació. El dia 3 d'octubre es fa una crida a fer una Junta revolucionària definitiva a través del sufragi universal. El 5 d'octubre s'atorga la llibertat d'ensenyament i el dia 10 -resseguint la Junta de Madrid- es proclamà novament el sufragi universal, la llibertat de cultes i d'ensenyament, les llibertats d'impresma, reunió i associació pacífica, els judicis per Jurats i la descentralització administrativa, de manera que municipis i províncies recuperessin la seva autonomia¹⁷.

L'adhesió al manifest de Cadis va portar l'emergència d'un ampli ventall de demandes que no eren solament “honra, Corts Constituents i sufragi universal” referits pels progressistes, unionistes i part dels demòcrates. La llibertat conquerida donà empenta i va radicalitzar el procés. Arreu s'anava més enllà del que havien proclamat els generals sublevats.

4. DEFENSA ARMADA DE LA REVOLUCIÓ

A Sant Feliu de Guíxols -Apèndix 1- el primer dia de la proclama (30/IX/1868), de manera immediata, les primeres providències i acords van

¹⁶ A. Dip. G. Lligall: *Junta revolucionaria de 1868*. Citat per J.Nadal en el pròleg de *El federal Pere Caimó 1819-1878*, pls.13-14 de J.Clara i A. Jiménez.

¹⁷ A.Dip.G. *Junta Revolucionaria de 1868*, Sessió 31 setembre i del 2 al 10 d'octubre.

girar entorn de la defensa armada del moviment iniciat. Es va fer un pregó sol·licitant armament i voluntaris per anar a Girona. El republicà Pere Caimó havia estat nomenat president de la Junta i acceptà amb satisfacció el comandament d'aquell cos, esdevingut en milícia nacional; de fet Caimó ja s'havia posat a disposició de la Junta de Girona a les vuit trenta del matí el 30 de setembre. La Junta ganxona va documentar la disposició de fons monetaris i es nomenà tots els comandaments del Sr. Caimó: capità, tinent, subtinent, sergents i caps. Les tropes reclutades rebrien paga (8 rals diaris i els caps 20). La Junta entregà al capità 400 escuts per aquesta finalitat, que es gastaren tots (70 homes amb fusells/baionetes... i 50 no armats). Caimó rebé ajuda del seu amic republicà Benet Gorgoll de Llagostera (3.600 hab.). S'hi van unir 50 homes a Santa Cristina d'Aro (1.300 hab.), van passar per Cassà de la Selva (3.700 hab.) i en total aconseguiren uns 300 milicians. De fet el conjunt de la força era d' ideologia republicana¹⁸. Van arribar a Girona l'1 d'octubre portant una bandera amb la consigna "*Abajo los borbones*"¹⁹

El general Blai Pierrad havia penetrat el 29 de setembre per La Junquera fent difusió del resultat favorable als sublevats a Alcolea (Còrdova). El republicà Joan Matas es feu càrrec del castell de Sant Ferran durant el mes d'octubre. Quan reberen el telegrama de Girona demanant ajuda, s'hi dirigí Pierrad i hi arribà el 2 d'octubre enmig d'una gran aclamació²⁰ Coincidiren amb destacaments provinents de Banyoles i Tortellà comandats pel, també republicà, Josep Toribi d'Ametller.

La Junta de Girona va ordenar a totes aquestes forces que acatessin les seves ordres, nomenant una junta d'armament i defensa.

No va caldre l'actuació de totes les forces armades perquè l'1 d'octubre la situació ja estava sota control dels sublevats. Tot seguit s'indicà a les patrulles que actuessin si "*por cualquier concepto se alterara el orden público*"²¹. Sembla que no hi va haver cap conflicte i no calgué l'acció de les patrulles: "*la tranquilidad y el orden que reina es admirable*". Posteriorment es comunicà

¹⁸ Carles Rahola: *Vides heroiques*, pl.16, on es confirma la ideologia republicana de tots ells.

¹⁹ A.H.P.G. Diari el "Eco de Girona", divendres 2 d'octubre n°1333. Mencionat també a J.Clara I A.Jiménez: *El federal Pere Caymó (1819-1878)*, pl. 177.

²⁰ NADAL, J. *La revolución de 1868 en Gerona*, pl. 30. També a Navarro: *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán en la última década:1905-1914*" (vegeu-ne el pròleg de J.Arderius, 1868-1914).

²¹ A.H.P.G. Premsa "El Eco de Gerona", 2 d'octubre 1868 n°1333. Véase *Junta revolucionaria de 1868*, A.D.G., dia 31 de setembre.

als caps de les patrulles que ja no era necessària la seva intervenció. L'èxit del moviment militar s'havia aconseguit i la revolució estava assegurada de moment, de manera que van ordenar el retorn de totes les forces convocades a les seves poblacions²². Els van donar les gràcies, confiant en que si fes falta tornarien amb la mateixa puntualitat i entusiasme.

A Sant Joan de Palamós (900 hab.) i a Cassà de la Selva les juntes van ordenar entregar totes les armes de la població; es mantingueren patrulles de control amb armament privat fent rondes nocturnes i dirigides per un membre de la Junta de la localitat. De fet, però, el 10 d'octubre van cessar les patrulles de vigilància perquè la guàrdia civil ja estava de servei.²³ El 7 d'octubre la Junta de Santa Coloma de Farners va procurar saber quanta gent formava la milícia d'aquell partit judicial.

La Junta revolucionària de Girona havia demanat telegràficament ajuda armada en previsió, perquè feia dos anys (1866, pronunciament de San Gil) el regiment de Bailén no s'havia pronunciat i ara es temia la mateixa actuació²⁴. Per aquest fet van convergir allí les forces armades esmentades (de l'Alt Empordà, Banyoles, Tortellà i Sant Feliu de Guíxols). Si bé tenien per objectiu sufocar la no adhesió del regiment de Girona, aquest fet no va ser necessari perquè al migdia del 30 de setembre la junta gironina rebia l'anhelada adhesió de tots els oficials i cossos armats de Girona (Capità general del districte, coronels, tinents coronels, comandants i oficials, carabiners, Guàrdia Civil i Guàrdia Rural). La Junta va decidir, també, mantenir-los tots, per fidelitat, al seus càrrecs.²⁵ Però el dia següent van dissoldre els cossos més repressius: Esquadres de Catalunya i Guàrdia Rural. El 10 d'octubre, després d'abolir les quintes -gran demanda dels assalariats- acordaren substituir-les per un reclutament voluntari.

El 17 d'octubre arribà al governador de la província l'ordre del ministre de la Guerra²⁶, Joan Prim, ordenant a tots els batlles l'obligació de dissoldre

²² A.M.B. "Comunicaciones varias 1859-1868".

²³ A.M.P. "Libro de Actas 1860-1869". Vegeu també A.M.C.S. "Actas del Ayuntamiento 1868-1874".

²⁴ BENET, Julià: *Sant Feliu de Guíxols, any 1868*, "Institut d'Estudis del Baix Empordà"; Sant Feliu de Guíxols, 2004.

²⁵ A.Dip.G. *Junta revolucionaria de 1868*, "Acta del 30 de setembre de 1868" i ss.

²⁶ A.H.M.G. B.O.P.G. 26 d'octubre de 1868 n°128 pl.2: "(...) evitando al erario todo gasto que no sea de absoluta necesidad; he resuelto por acuerdo del gobierno provisional que desde luego se disuelvan todas las partidas que todavía existen (...)".

Fig. 5. El ministre de la guerra, el general Joan Prim.

totes les partides que encara estiguessin armades i recollir també tot l'armament no particular. La justificació de Prim era la d'estalviar despeses innecessàries (?). Així va començar el Govern provisional a tancar el procés revolucionari.

La Junta d'armament gironina va dimitir el 18 d'octubre, les milícies duraren poc més de quinze dies. El governador de la província, progressista i amic personal de Joan Prim, aconseguí el seu objectiu. L'ordre fou efectiva a Girona al cap d'una setmana. Al segle XIX, a Espanya, qui tenia les armes feia la llei.

5. APUNTS SOCIOECONÒMICS

¿Quina va ser la composició social de les juntes revolucionàries? No hem recollit dades sobre tots els components gironins però sí que en tenim una mostra de cinc de les juntes: Santa Coloma de Farners, Olot, Sant Feliu de Guíxols, Palamós i la Bisbal. A l'Apèndix documental 2 comptabilitzem 53 membres que hi van participar. Després de consultar censos i padrons, hem pogut esbrinar la professió i les contribucions que pagaven un total de 38 membres.

Seguint el criteri de l'historiador M.Tuñón de Lara²⁷, a tota Espanya només 51.000 individus pagaven més de 1000 rals. Hem comptabilitzat excepcionalment dos membres a la junta d'Olot que formarien part d'aquest selecte grup que podríem qualificar d'alta burgesia: el president de la Junta i gran propietari rural pagava més de 2.000 rals i un vocal, industrial del tèxtil, 1.650 rals. Un altre grup de 150.000 espanyols pagaven 800 rals o una mica més, classificables com a burgesia mitja-alta; d'aquests només n'hem trobat un cas (també a Olot). Després -i resseguint Tuñón de Lara- hi havia 355.400

²⁷ *El problema del poder en el sexenio 1868-1874* a "Estudios sobre el siglo XIX español" pàg.118, realitza càlculs a partir del cens de 1865/66.

espanyols que eren grans propietaris rurals i urbans pel fet de contribuir amb 200 rals o un xic més; els podem qualificar de burgesia mitjana. D'aquest grup n'hem identificat 16, cinc dels quals també pertanyen a Olot, que esdevé la ciutat amb la junta més acomodada de totes. Finalment, i per sota dels 200 rals, hi ha set membres que componen la junta de Sant Feliu de Guíxols, que qualifiquem de petita burgesia (pagaven entre 50 i 100 rals); és el cas de Pere Caimó (70 rals) comerciant i propietari de casa seva. En el grup que pagaven entre 4 i 50 escuts englobaríem les classes populars²⁸, compostes d'assalariats, llogaters, menestrals, artesans, petits botiguers, jornalers, etc. Els que pagaven per sota de 4 escuts eren les classes pobres.

Podem generalitzar, doncs, que la meitat d'aquestes juntes (18 membres dels 38 identificats) eren grans contribuents, i per tant eren gent ben acomodada a la seva població²⁹. A banda dels propietaris també trobem professions liberals -uns 10 individus- com advocats, notaris, farmacèutics, pilots de vaixell, mestres i també petits industrials (5, del tèxtil i suro). Els 15 membres no identificats podrien molt bé procedir en bona part de les classes baixes però coneguts de tothom.

Es fa difícil conèixer la composició de les forces armades mobilitzades. Es van compondre entre les classes populars com a milicians i sabem d'alguns càrrecs de suboficials (fusters, sabaters...). A Palamós, Miquel Matas va subvencionar la tropa i era un dels principals contribuents de la població (fàbrica de taps de suro). També coneixem el cas aïllat de Joan Roig Comadira de Sant Feliu de Guíxols que va ser un dels principals contribuents d'aquesta localitat i actuà com a subtinent. Sí, només es tracta d'apunts socials.

No hem aconseguit identificar tots els individus que actuaren aquell mes d'octubre de 1868, però es pot afirmar que fou la burgesia urbana, les professions liberals i elements de les classes populars els que van portar la veu cantant. El vell ajuntament, el nou i les juntes revolucionàries no van patir potser excessius canvis socials³⁰ però, a la zona costanera, el ventall econòmic i social s'amplià més que abans de la revolució.

²⁸ JULIÀ, Benet, *Sant Feliu de Guíxols, any 1868*, " Institut d'Estudis del Baix Empordà", 2004. Ha calculat en 637 les classes baixes a Sant Feliu, 25 petits burgesos i 10 persones que constituïrien la mitjana burgesia. D'una població de 6.500 habitants aproximadament.

²⁹ A.M.P. Fonts: padrons de 1876 per Palamós; padró de 1868 per S.Feliu de Guíxols; actas dels ajuntaments i llibres de repartiments. Al final, amb les abreviatures poden saber-ne l'ubicació de totes elles.

³⁰ A.M.P. "Padrón general de Palamós 1876". G. Graell: *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, pl.483.

Podríem dir que es va complir el que els generals a Cadis havien proposat: “contamos para realizar nuestro inquebrantable propósito... con el apoyo de las clases acomodadas (...) el concurso de todos los liberales(...) con los amantes del orden y el pueblo todo (...)»³¹

La següent qüestió a resoldre és com i en què van actuar.

6. PRIMERES MESURES, DISPOSICIONS I ACTUACIONS ECONÒMIQUES

6.1. Abolició dels consums

La reforma fiscal de 1845 va gravar de manera indirecta el consum i el trànsit dels productes de primera necessitat: vi (el més gravat), vinagre, aiguardent, licors, oli, carn, sabó i petroli; eren els impopulars consums. Es pagaven a les entrades de les poblacions i eren producte dels repartiments que la comissió local calculava. Ja feia temps que se'ls odiava (abans de 1854) i la seva abolició es convertí en la principal demanda popular. El fet es que no eren proporcionals i a qui més afectava era a les classes més empobrides, especialment quan hi havia crisi agrària o industrial, amb un greu atur i carestia.

Tenim notícia de moltes queixes al llarg dels anys 60 respecte a com es calculava el repartiment i les quantitats cobrades³² a Sant Joan de Palamós, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, La Bisbal, Cassà de la Selva, Figueres, Olot... A banda de l'Estat, era la manera de subvencionar els ajuntaments i el govern provincial. Els afectats es queixaven al consistori, es renovaren els pèrits repartidors dels consums i mai s'arribava a solucions satisfactòries. A Olot l'ajuntament va considerar “perillós i arriscat” la fixació dels consums (17.500 escuts) el mes de març de 1868, “*fundado en la baja que ha sufrido el padrón de estos vecinos (11.300 h. el 1866), la falta de guarnición, la pérdida de la última cosecha no solo en esta comarca sino también en el Ampurdan y sobre todo afianzado en la miseria cada día creciente en esta montaña*”³³ La població no entenia les reparticions dels consums que feien els seus batlles acompanyats dels majors contribuents de cada localitat i les crisis de subsistències de 1867 i 1868 provocaren situacions especialment tenses.

³¹ Reproduït per Bozal, V. *Juntas revolucionarias...* pl .75.

³² Comprovem queixa als *Llibres d'actes dels ajuntaments*. A.M.C.S./A.B.M.O. (...)

³³ 13/03/1868 “Libro de actas 1863-1868” en el A.B.M.O.

Si la situació s'havia agreujat era perquè el govern central (liberal moderat) des de 1864, per problemes financers habituals, havia pujat els consums. L'oposició política al règim d'Isabel II va capitalitzar el malestar i va acceptar la reivindicació de l'abolició dels consums; en concret, fou el partit progressista (agost, 1867). La popularitat d'aquest partit, perseguit lògicament, va prendre volada especialment entre les classes populars³⁴; potser les classes acomodades podien suportar millor la carestia.

La majoria de les juntes revolucionàries van aprovar l'abolició dels consums; la de Girona el primer dia, mentre el poble assaltava i cremava les casetes de cobrament³⁵. Tot plegat plantejarà no pocs problemes a Hisenda i als ajuntaments que també patien l'escassetat d'ingressos. En alguns casos s'acceptaren rebaixes significatives de l'impost com va ser el cas d'Olot. Es van abolir per complet a Sant Feliu de Guíxols on, en un ambient clarament hostil, es va forçar la retirada dels burots que els cobraven. Segons C.A.M. Hennessy aquest tipus d'actuacions representava una acció directa contra la "empleocràcia", un fet que mostra com els ajuntaments donaven càrrecs segons la filiació política dels burots.³⁶ La junta revolucionària de Sant Feliu de Guíxols s'empodera i va realitzar una depuració total de càrrecs a la població: l'administrador de duanes (port), el director de sanitat, l'administrador de correus i, amb permís de la junta provincial, també va destituir el tinent de la guàrdia civil³⁷. Fou una pràctica habitual reemplaçar l'autoritat existent per una de nova i de confiança. A Figueres (3/X) aboliren els consums, cessaren els seus administradors i intervingueren tots els llibres de comptabilitat³⁸. Constatem les mateixes mesures a les Juntes de Cassà de la Selva, a Palamós i a la Junta de Lloret de Mar (4.500 hab.). En aquesta darrera població s'aprovà el "*desestanco de la sal permitiéndose (...) la entrada libre de este articulo*"³⁹. A tota la costa gironina la sal no solament era un producte de primera necessitat sinó que les indústries saladores de peix en quedaven molt afectades; era matèria prima vital que afectava petits propietaris i nombrosos assalariats.

³⁴ SÁNCHEZ ALBORNOZ, N, *España hace un siglo: una economía dual*. Pl.148.

³⁵ A.H.M.G. "Manual de acuerdos", 9/XI/68 fol.220 i 221. Citat a J.Nadal: *La revolución de 1868 en Gerona*, pl. 39.

³⁶ C.A.M. Hennessy: *La República federal en España*, pl.58.

³⁷ Llegiu el *Llibre d'actes* (A.M.S.F.G.) de la Junta revolucionària reproduït a l'apèndix documental 1, al final.

³⁸ A.H.M.F. "Manual de acuerdos 1867-1869".

³⁹ A.M.L.L.M. "Correspondencia suelta", el dia 4 d'octubre de 1868.

La sal, com els adobs, també incidien en els costos de producció de granges agrícoles i ramaderes. La Junta revolucionària provincial de Girona va emparar i propiciar tots aquests canvis.

Les classes socials més pobres en alguns casos reberen menjar gratuït. A Sant Feliu de Guíxols la junta i particulars repartirien 500 peces de pa “de qualitat”; també es feren donacions de 100 rals a l’hospital a fi i efecte de “*conmemorar y celebrar la nueva regeneración política (...) deseosos todos de que la clase menesterosa y desvalida, participen del júbilo y general satisfacción*”(…) ⁴⁰ i s’obriren subscripcions públiques per ajudar els més necessitats.

6.2. La llibertat de comerç

La junta provincial gironina va eliminar els obstacles al lliure comerç, vetllà per la circulació de mercaderies, va abolir les matricules de mar i els drets de “*portazgo*” (gra). A Palamós i a Palafrugell arribaren indicacions de com havien d’ actuar ⁴¹. La Junta de Figueres -per indicació de la de Girona- va rebaixar els aranzels un 30%; la Junta revolucionària de Palamós va tardar 12 dies però va fer el mateix: 33,3% de reducció per a tots els productes; també veient l’actuació de Cadis, Santander i d’altres punts del litoral, no es volgué quedar enrere ⁴². La liberalització de les matèries primeres de l’indústria tèxtil arribaren al 50%.

A Palamós també es va decidir que la recaptació pels drets de fondeig, càrrega i descàrrega es destinarien a reparar i millorar les instal·lacions portuàries; per tant, tots aquests fons no anirien cap a Madrid, eren mesures clarament anticentralistes. El partit progressista era de tradició lliurecanvista i ambdues eren accions contràries a les polítiques dels governs moderats de mitjans de segle.

La liberalització va ser una mesura molt decidida del partit progressista, la qual afavoria els propietaris rurals empordanesos, que ara podrien incrementar les exportacions de suro en brut. Per contra, la indústria surera de la costa, amb vinculació amb les juntes revolucionàries

⁴⁰ Vegeu *Apèndix documental nº1*, l’ú d’octubre A.M.S.F.G. “Actas de la Junta”.

⁴¹ A.M.P. “*Actes de l’ajuntament 1860-1869*”. Es troba a l’acta del dia 17 d’octubre de 1868.

⁴² Per Figueres, J.Nadal, *La revolució de 1868...* pls. 110-111 i a A.M.P. “*Actes de l’ajuntament 1860-1869*” (12/X/68).

(Palamós), era -com a Barcelona- de tradició proteccionista. Probablement va pesar més el liberalisme progressista, les ganes d'atraure vaixells estrangers (productes alimentaris), estimular el trànsit comercial i sortir de la crisi econòmica general. Malgrat tot, posteriorment es van reprendre mesures proteccionistes (Mallorca)⁴³; el diputat republicà Francesc Sunyer i Capdevila el 1869, malgrat el liberalisme del ministre Laureà Figuerola, obtingué que el suro en planxa fos exceptuat i protegit. Obrers i industrials del suro, en sortiren beneficiats.

Van donar-se moltes altres mesures econòmiques: demolicions de cases abandonades, millora de les carreteres i lleres dels rius, construcció de passeigs, millores sanitàries i d'hàbitat, normatives a favor del civisme, control de pesos i mesures, canvi de nom dels carrers, etc.⁴⁴ A Girona es van enderrocar fragments de la muralla -del Pont de Pedra fins el carrer del Carme- i la caserna de cavalleria de Sant Agustí. En general, les mesures anaren bé per tal de disminuir l'elevat atur a totes les poblacions i millorar la convivència.

Tant la liberalització comercial com l'abolició de consums va crear un enorme problema a la Hisenda Pública del Govern Provisional. Les juntes no van saber calibrar les conseqüències de les mesures fiscals. Van actuar sota la pressió popular amb presses, potser sense massa coherència i en poc temps. El partit progressista va ser el principal responsable de les propostes lliurecanvistes, unes mesures que no tenien gaires suports a Catalunya, tradicionalment proteccionista.

Els generals colpistes a Cadis (19/IX/1868) comptaven amb la participació "del pueblo todo", volien les "fuerzas vivas del país" "los más ardientes liberales"⁴⁵ i es van trobar amb una resposta entusiasta, activa i desbordant a totes les poblacions. Ara bé, ¿el govern provisional ho assumiria? Pel que fa als consums, d'entrada ho va fer; evitar-ho suposava una pèrdua excessiva de popularitat però, davant aquest problema majúscul, el 12 d'octubre de

⁴³ C.A.M. Hennessy, *La República federal...* pl. 58 i Duran Pastor: *Repercusiones de la revolución de 1868 en Mallorca* pl. 5 (tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1972).

⁴⁴ A.M.LL. "Actas 1866-1870"/8 oct. A.M.S.C.F. "Actas 1866-1870"/29/X i 8/XI. A.M.LL.M. "Correspondencia 1868" 12/X i 16/X i correspondència solta (pesos i mesures).

⁴⁵ BOZAL, Valeriano, *Juntas revolucionarias 1868; és el discurs del "Viva España con honra" (19/IX/68)* pl.75 i ss.

1868 el ministre d'Hisenda Laureà Figuerola⁴⁶ va abolir els consums però va presentar un impost personal substitutori. Ara es gravaria sobre la població de cada localitat i la seva riquesa personal, (segons domicili de lloguer o propietat i el nombre de familiars...); en quedaven exclosos els oficials de l'exèrcit, el pobres de solemnitat, els engarjolats i els qui vivien amb lloguers de misèria.

Va resultar un fracàs; el mateix ajuntament de Girona (XI/1868) va escriure a Laureà Figuerola indicant-li que el nou impost era igualment injust que l'anterior, demanaren fórmules més justes i que es rebaixés un terç la quantitat a pagar pels gironins. El dèficit d'Hisenda va continuar de manera crònica, fins i tot incrementaren les despeses. Evidentment, les queixes i el descontentament de la ciutadania també augmentarien.

7. LA PROBLEMÀTICA RELIGIOSA

Els sublevats a Cadis comptaven amb el suport de l'Església catòlica; el manifest de "*Viva España con honra*", apel·lava al "*apoyo de los ministros del Altar*"⁴⁷. Però les juntes revolucionàries espanyoles (Sevilla, Màlaga, Cadis...), en línies generals, van proclamar la llibertat de cultes i d'ensenyament i la desaparició de furs eclesiàstics... Anaven lluny perquè l'Església espanyola va estar al cantó d'Isabel II fins als darrers moments, la caracteritzava l'integrisme i era part estructural d'un règim liberal moderat el qual protegia el nacionalcatolicisme. (Concordat 1845, Estat confessional).

A la província de Girona no foren poques les mostres d'animadversió cap a l'Església: hi van haver enfrontaments que -fins i tot- acabaren en destitucions dels mossens de les seves parròquies. La font històrica probatòria prové del Museu Diocesà de Girona en el seu lligall *Varios asuntos. 1868-1874*. En aquest lligall principalment hi trobem les cartes que els mossens enviaven al bisbe i, en alguns casos, la resposta d'aquest. També trobem informació en els *llibres d'actes* de les Juntes revolucionàries que puntualitzarem quan convingui.

Si bé en moltes localitats no es produïren conflictes, les friccions van començar aviat per la secularització dels cementiris. Tenim constància del

⁴⁶ "Gaceta de Madrid", 14 d'octubre de 1868.

⁴⁷ Reproduït per BOZAL, V, *Juntes revolucionarias...* pl .75.

fet a Hostalric (1.800 hab.), Tortellà, Crespà (800 hab.), Lloret de Mar i Sant Feliu de Guíxols (vegeu apèndix documental 1, 2 d'octubre). En aquesta darrera localitat la situació s'embolicà perquè un grup de persones cridava pels carrers contra els eclesiàstics de la vila. Si bé d'entrada els aturaren, van acabar envaint el consistori i davant la Junta revolucionària, amb actitud desafiant, exigiren la dimissió immediata del mossèn (4/X). La Junta va actuar de mitjancera a fi i efecte de frenar l'excitació i un possible brot violent; va enviar una comissió a veure el mossèn per demanar-li que tant ell com els altres capellans abandonessin la casa on vivien, que era de *propietat municipal*. Els eclesiàstics van assentir i la Junta, a les dotze de la nit, va tancar la sessió. L'endemà, el mossèn entregà els comptes del cementiri i les claus (en mans de l'enterrador), però aquell mateix dia la Junta donava l'alerta a la població amb *una al·locució*⁴⁸. En ella s'explicava que s'havia creat un club reaccionari que conspirava per desacreditar els acords i les mesures de la Junta revolucionària. Es demanà a la població que no caiguessin en el parany perquè la Junta es considerava l'única representant del dret i la justícia; afirmà, també, que estava disposada a prendre mesures més enèrgiques i no només morals. Acabà l'al·locució demanant confiança en la Junta revolucionària assegurant que no estava disposada a defraudar les legítimes esperances que d'ella es mantenien.

Els enfrontaments i les destitucions dels mossens es reproduïren a molts indrets (vegeu el mapa de l'apèndix nº3). Diversos factors es conjugaren: la intransigència política demostrada abans i durant el 1868 i motius de caràcter personal creats per l'especulació amb les tombes dels cementiris; també algunes prèdiques al·ludint determinades persones o bé sermons criticant els esdeveniments que aquí estudiem. Les destitucions també foren perquè els capellans no acataven les noves autoritats: a Calonge, Terrades, Vilamacolum (320 hab.), Vilanant ⁴⁹ Pau, Vilabertran, Cabanes, Calonge i a d'altres poblacions. La Junta de Figueres va destituir molts capellans, fins i tot el del seu districte. Els mossens parlen d'alguns malcontents però trobem que l'ajuntament i 50 habitants del petit poble de Pau (600 hab.) proposaren la destitució, "per manca de intel·ligència, enteniment i sensatesa".

⁴⁸ Al·locució del 5 d'octubre -còpia nº26- a les "Actes de la Junta" al A.M.S.F.G.

⁴⁹ A.D.G. El capellà de Vilanant parla de violència i d'abandó de la seva parròquia. A Vilabertran "de atropellos...y de salvar su existencia y poder salir del ahogo" El 22 i el 12 d'octubre respectivament.

Fig. 6. La jerarquia eclesiàstica espanyola

Volem evidenciar documentalment l'arrel de la problemàtica religiosa en el cas de la població de Castelló d'Empúries⁵⁰, observada per un mateix religiós. En aquesta localitat ja hi havia una part dels habitants poc religiosos però el capellà no entenia l'animadversió que rebia: “(...) *La discreción, el pulso, y el conocimiento de las aspiraciones de sus parroquianos, no ha sido la cualidad que más -le- haya adornado, de aquí es que no ha acertado en dirigirles, encaminarlas y corregirlas, al contrario animado de un celo poco reflexivo lo que en su conciencia juzgaba un remedio, los irritaba, juzgaba debía reprender cuando hubiera sido provechoso callar o decirlo de otra forma.*” En aquest cas no s'arribaria a la destitució perquè el consistori no va trobar cap substitut.

Foren episodis d'anticlericalisme i d'una problemàtica que portaria molta cua al llarg del temps.

El bisbe gironí escrigué (30/IX/1868): “*ofrecer a esta Junta revolucionaria (de Girona) a la par que mis profundos respetos mi más decidida cooperación a cuanto conduzca al bien del país*”⁵¹. La seva resposta en els casos esmentats fou la de capejar el temporal i va acceptar les destitucions per la gran impopularitat dels sacerdots. En els casos on hi hagueren només enfrontaments va intentar paralitzar la situació i esperar les decisions del govern provisional (Hostalric i Tortellà). Malgrat els atacs i pressions, el bisbe -com d'altres i els seus superiors- havia acatat el nou poder⁵². Entenem que aquestes actituds foren les de la majoria de bisbes catalans pensant que es tractaria d'exaltats i de casos puntuals, que es solucionarien amb el retorn del govern provisional i així poder tornar a la tranquil·litat.

⁵⁰ A.D.G. “Varios asuntos..”. 6/XII/1868 de Castelló d'Empúries.

⁵¹ A.Dip.G. “Actes de la Junta revolucionària de Girona” (30/IX).

⁵² A.D.G. “Varios asuntos...” 16/X71868. Vegeu també CUENCA, J.M.: *El episcopado catalán ante la revolución de 1868* pls. 165 i ss. Del mateix autor: *Estudios sobre la iglesia española del XIX* pl. 85.

Moltes juntes van mantenir un forta posició anticlerical, com la de Banyoles, Crespià (800 hab.) i Tortellà, (Apèndix documental, 3), que coincideix amb el control de la milícia per part del republicà Josep Toribi d'Ameller. L'Empordà fou de llarg la zona amb més problemàtica (vegeu mapa, Doc.3); per contra, a l'interior de la província no hem trobat cap notícia en aquest sentit⁵³. Per lògica, la difusió de la cultura republicana va contribuir a aquesta qüestió. Els polítics republicans i les juntes revolucionàries van prendre mesures laïcistes fermes -especialment a l'Empordà- cercant una menor incumbència dels eclesiàstics, rebaixant la pressió ideològica i en alguns casos una clara independència i separació de poders. En general, es cercà una major tolerància i es va alleugerir la pressió ideològica pública de l'Església i els seus sectors integristes. El repte dels nous governs seria fer una reforma religiosa i pactar una constitució pel país de caràcter laic.

L'Església catòlica en aquells dies revolucionaris es va trobar de sobte desemparada i, també, hostilitzada. Malgrat tot, si bé el govern provisional i la Constitució de juny de 1869 van reconèixer la llibertat de cultes, el catolicisme continuà com la religió de l'Estat. En conseqüència, la problemàtica persistiria.

8. ELECCIONS I NOUS AJUNTAMENTS

El 30 de setembre a Girona havia estat escollida per aclamació la Junta Revolucionària de la província⁵⁴; aquesta va ser la que prengué les primeres mesures d'acord amb el moviment revolucionari i popular com hem vist. A Girona ciutat i a la seva província -tal com descriu Joaquim Nadal⁵⁵, hi va haver molts contactes entre dirigents del partit progressista, així com també amb els republicans federals; ambdós recolliren un ampli suport popular. La Junta provisional provincial integrava les dues tendències: la republicana de Pere Caimó (Sant Feliu de Guíxols), l'obrer Pau Alsina i el banyolí J.Toribi d'Ameller, juntament amb personalitats progressistes. Si una de les principals

⁵³ A.D.G. Carta del capellà d'Olot que ha sentit que el vol fer fora algun membre de la Junta (no es consumà). No hi ha en la documentació cap conflicte a la Garrotxa ni al Ripollès.

⁵⁴ Integrada per J. Deura, F. Loperena, J. Sormany, F. Barrios, J. Surós, P. Caimó, J. Cufí, P. Alsina, J. Jubert, J. Toribi d'Ameller i F. Castellví. P. Forgas i F. Pons. Vegeu J. Clara: *El federal P. Caimó 1819-1878*, pls.70 i ss.

⁵⁵ NADAL, Joaquim, *La Revolución de 1868 en Gerona*, Girona, 1971.

reivindicacions de Setembre va ser el sufragi universal (masculí), aquest ben aviat s'exercirà perquè les juntes revolucionàries provisionals -després del sotrac dels primers dies- van voler esdevenir juntes definitives i, alhora, crear-ne una de provincial i democràtica a Girona.

A nivell local la democràcia es convertiria en virtut i realitat, seria un fet polític veritablement nou. Si fins aleshores a la província de Girona, amb 311.000 habitants, votaven de forma restrictiva els majors contribuents -2.714 vots el 1867-⁵⁶, ara, donant vot als homes majors de 20 anys, s'aconseguiria un cens electoral de 74.000 possibles votants segons ha avaluat Joaquim Nadal ⁵⁷.

Els resultats a Junta definitiva foren els següents:

DISTRICTES ELEGITS / (tendència política) Font: vegeu nota ⁵⁸

GIRONA	Josep M. Maranges (progressista) i Josep Ametller i Vinyes (progressista)
OLOT	Josep Deurà (progressista) i Alexandre de Roca (progressista)
S. COLOMA F.	Casimir Pons (futur radical) i Francesc Pons
LA BISBAL	Pere Caimó (republicà-federal) i Pere Forgas (futur radical)
FIGUERES	Enric Climent (progressista) i Victorià Prats (republicà-federal)
PUIGCERDÀ (*)	Josep Florejachs (progressista) i Hilari Serra

(*) Alguns pobles de la Cerdanya i la junta revolucionària de Puigcerdà (2.200 hab.) es van negar a participar perquè volien formar part de la província de Barcelona. Malgrat la crisi econòmica i de subsistència les relacions econòmiques entre la Cerdanya i la Garrotxa o l'Alt Empordà eren mínimes. De fet, s'acabà acceptant el recompte de vots fet a Ripoll⁵⁹ (2.400 hab.).

A la Junta definitiva (9/X/1868) en quedaren exclosos republicans com P. Alsina /obrer, J. Toribi d'Ameller, J. Cufí, J. Jubert i, en canvi, s'hi afegiren més progressistes: J.M. Maranges/L'Escala, E. Climent/Castelló d'Empúries,

⁵⁶ Xifres de MARTÍNEZ QUINTANILLA, Pedro, *La provincia de Gerona...* pls. 219. J. Clara: *Eleccions i partits polítics a Girona (1868-1874)*, pls 7 i 8. Vegeu també NADAL, J.: *La revolució de 1868...* pls. 31-35.

⁵⁷ NADAL, J. Op. cit. & supra. pls. 32 i ss.

⁵⁸ CLARA, J. i JIMÉNEZ, A. *El federal Pere Caimó 1819-1878*", pl.71

⁵⁹ Acta del 14 d'octubre del "Llibre d'actes de la junta de Girona". Reproduït per Nadal, J.: *La revolució...* pl. 89 i 90.

Casimir i Francesc Pons/ Sta. Coloma de Farners. Els republicans van perdre pes respecte als primers dies i esdevenien minoria.

Per altra banda des de Madrid s'anomenà Enric Climent -amic íntim de Joan Prim- governador civil de la província (12/X). Els progressistes esdevenien majoria i arraconaren els republicans, que a primera hora havien estat molt actius . L'elecció de Caimó es degué a la seva forta popularitat al Baix Empordà, però ara es trobarà en minoria.⁶⁰. Aquesta divisió entre progressistes i republicans seria molt marcada perquè tant les noves autoritats locals com el govern provisional a Madrid (progressistes i unionistes) no tindran cap intenció de satisfer les demandes populars i republicanes que les Junes revolucionàries provisionals havien canalitzat.

El 3 d'octubre a Sant Feliu de Guíxols es decidí preparar eleccions per a una Junta revolucionària definitiva, perquè calia *"complacer con justicia y equidad al pueblo"*.

Van fer una crida⁶¹: *"Compatriotas: Sois llamados por primera vez para hacer uso del más sagrado de vuestros derechos. Obrad...en conciencia... de todos depende el acierto...la Junta os recomienda cordura y el mayor orden (actuad como) un pueblo libre. Nada de coacción ni violencia: libertad para todos y para todas las opiniones: Sabed ser libres"*. El 6 d'octubre es donaren els resultats ⁶² De la mateixa manera actuaren les juntes de La Bisbal (4.200 hab.), Sant Joan de Palamós i Lloret de Mar entre d'altres⁶³.

Fig. 7. El federal Pere Caimó.

⁶⁰ Op. cit & supra. pls. 70 i ss.

⁶¹ A.H.M.S.F.G. "Bandos y edictos 1863-1868" (6/X).

⁶² A.H.M.S.F.G. "Acta del dia 3 d'octubre" . Les eleccions foren convocades per la pròpia junta provisional entre el 4 i 6 d'octubre. Sis membres de la junta provisional foren ratificats per la Junta definitiva.

⁶³ A.H.M.S.F.G. "Llibres d'actes"(3 d'ctubre), esmentat a l'Apèndix documental nº1.

A Sant Feliu de Guíxols, Pere Caimó, republicà federal i petit propietari, havia estat primer president de la Junta provisional i, després, fou president de la Junta definitiva. Tal com hem indicat també va representar el Baix Empordà a la Junta definitiva provincial. Era un reconegut lluitador amb trajectòria al Baix Empordà perquè ja havia actuat durant el bienni progressista, (capità de la Milícia Nacional el 1854) i també havia participat en diversos aixecaments; el de 1867 fou el que el portà a la presó⁶⁴. Ara en sortia lliure, popular i electe repetides vegades.

Les eleccions a Sant Feliu de Guíxols foren prou útils perquè van donar autoritat i fermesa a una junta que va haver de fer front a diverses problemàtiques com ja hem esmentat (cessaments d'autoritats prerrevolucionàries, la qüestió religiosa...). El llibre d'actes d'aquesta Junta evidencia la seva activitat.

A Olot, en canvi, cap membre de la junta interina va repetir; els elegits definitivament eren grans contribuents progressistes⁶⁵. Val a dir que la tasca executiva -vistes les seves Actes- fou molt menor que la d'altres casos amb xifres de població clarament inferior. Tampoc detectem l'actuació del republicà Joan Déu i Ros⁶⁶. És una trajectòria diferenciada a la de Sant Feliu de Guíxols, on predominà la petita burgesia.

A Figueres elegiren batlle el 2/X sota jurament i en nom de la Llibertat, la Sobirania nacional i les lleis de la Nació a través de les autoritats revolucionàries constituïdes⁶⁷. Els batlles primer i segon eren conegudes autoritats republicano-federals: Eduard Rodeja i Joan Matas. E. Rodeja era el cap del Partit Federal abans del Setembre de 1868⁶⁸. Sota els mateixos patrons i tempos succeí a Sta. Coloma de Farners⁶⁹ on el nou batlle havia estat president de la junta revolucionària (i regidor isabelí). La Bisbal (4.200 hab.) va realitzar el canvi l'11/X (de deu membres, sis eren majors contribuents) i

⁶⁴ Op.cit. & supra. pls.47 i ss.

⁶⁵ Alejandro Roca, gran contribuent i Ignacio Bassols empresari tèxtil i gran contribuent. Ho trobareu a A.B.M.O. "Libro de actas 1863-1868"; també a Vidal Gil: *Evolució social a Olot*, pl.245.

⁶⁶ Per bé que dies després seria el nou batlle i un gran activista federal el 1869.

⁶⁷ A.H.M.G. B.O.E.P.G. N° 118 divendres 2 d'octubre de 1868.

⁶⁸ Citat per RAHOLA, Carles, *Vides heroiques*, pl.39. Joan Matas havia entrat per la frontera amb el general Pierrad.

⁶⁹ Salvador Lluch fou batlle el 4 d'octubre tot reseguint, "*los principios aclamados por la revolución de la libertad, justicia, moralidad, soberania nacional y de abajo los borbones*" A.M.S.C.F. "Actas 1866-1870".

no inclogué ningú de la junta revolucionària⁷⁰. A Llagostera, el 6/X, la Junta revolucionària va constatar el cessament de l'ajuntament borbònic i s'atorgà el poder per designar-ne un de nou.⁷¹

El 13 d'octubre de 1868 el govern provisional a Madrid, només amb presència de unionistes i progressistes va considerar "*terminado el periodo de lucha*"; entenia que calia concloure i consolidar l'obra de l'aixecament i literalment digué que "*para que el triunfo de la libertad ... se asegure y robustezca arriba, preciso es que haya abajo cordura (crida al patriotisme) el gobierno -pide- a las juntas nombrasen ayuntamientos (...Especifica que), los cargos de las juntas no eran incompatibles con los de concejal*"⁷² Evidentment el govern de Madrid pretenia amb aquesta norma anar frenant el procés revolucionari que l'havia fet triomfar. Les juntes provincials distribuïren aquesta iniciativa i es va complir. Nomenar batlles i nous consistoris ja ho havien fet distintes juntes *motu propi*, tal com consta en les seves Actes que hem citat. En definitiva, la renovació del poder local esdevingué un dels principals objectius de totes les juntes.

La circular del ministeri de governació (13/X/68) i la Junta provincial de Girona van pautar l'elecció de nous consistoris a Olot, S. Joan de Palamós, Cassà de la Selva, Palamós, Lloret de Mar i moltes altres poblacions. A Sant Feliu de Guíxols també es complí amb la normativa: el nou batlle elegit va ser Pere Caimó i de tretze membres, cinc provenien de la junta revolucionària definitiva. Tornem a constatar que el republicanisme es consolidava i esdevenia la primera força a l'Empordà. Això explica en part que tres mesos després -gener de 1869-, a les eleccions a Corts constituents, de set escons per a la província de Girona els republicans en guanyaren 5 (destaquem Pere Caimó, Josep Toribi d'Ameller, Joan Tutau i Francesc Sunyer). El triomf republicà era possible amb els suports de la classe obrera i popular - tal com digué Josep Termes⁷³- i gràcies a la revolució de Setembre de 1868.

Els processos electorals esmentats van venir bé pel fet que es descentralitzava la política, les localitats guanyaven autonomia; per altra banda es trencava un sistema oligàrquic i -sobretot- es complia amb un dels principis essencials de la revolució, exercir la sobirania nacional. Ara bé,

⁷⁰ A.M.L.B. *Libro de actas 1861-1870*.

⁷¹ A.M.L.L. "Actas de 1866-1870".

⁷² A.H.M.G. B.O.E.P.G. 17 d'octubre 1868.

⁷³ TERMES, J. *El federalisme català 1868-1875*, "Recerques" II, 1972 pls. 33-69.

nomenar alcaldies també significaria en bona mesura la fi de les mateixes juntes revolucionàries, que perdien moltes de les seves atribucions, restaven desactivades. També fou el punt de sortida per reconstruir el poder d'un Estat centralitzat que aturava la revolució de les províncies.

9. LA DISSOLUCIÓ

La junta revolucionària de Madrid que havia nomenat el govern provisional es va dissoldre el 19 d'octubre de 1868 i l'endemà el govern provisional decretaria la dissolució de totes les juntes espanyoles. El decret del 20 d'octubre, si bé reconeixia que les juntes havien actuat "*con autoridad propia y beneplácito de sus compatriotas*", representant l'opinió pública, alhora també considerava que la seva actuació havia de deixar pas a les noves corporacions provincials i locals. Era la fi i, malgrat les contrarietats d'alguna junta, el decret va ser efectiu.

A la província de Girona no hi van haver protestes. Entre el 23 i el 27 d'octubre constatem la dissolució de les juntes⁷⁴: Sant Feliu de Guíxols, Palamós (procés de discussió), Sant Joan de Palamós, Cassà de la Selva -tot veient l'evolució a tot el país- i Banyoles acceptaran el decret. L'existència d'un nou ajuntament semblà que ja justificava el fet. Els progressistes acceptaren de bona gana la llei de Madrid, la d'un govern provisional -centralitzador un cop més- fet de progressistes, unionistes i monàrquics. El govern provisional va confirmar drets i llibertats bàsiques, així com també la promesa de fer eleccions a Corts i procés constituent (juny de 1869). A la pràctica el Partit demòcrata i els republicans quedaren reconeguts però marginats del poder a Madrid.

Quedava clar, els sublevats a Cadis havien aconseguit el seu propòsit: prendre el poder, "*derrocar una dinastia secular en breves instantes* (menys d'un mes) *respetando la vida y la hacienda de los ciudadanos*", fent bandera del manifest "*Viva España con honra*" (19 de setembre)⁷⁵. Com bé afirmà Josep Fontana⁷⁶ els organitzadors de «La Gloriosa» un cop tingueren el poder van passar "ràpidament a frenar i controlar les forces que havien cridat per ajudar-los, per tal d'evitar que duguessin les coses "més enllà". En nom de

⁷⁴ *Llibres d'actes de les juntes i Comunicacions varies 1859-1868 a A.M.P. A.M.S.F.G. A.M.C. A.M.B.*

⁷⁵ Vegeu BOZAL, Valeriano, *Juntas revolucionarias, manifiestos y proclamas de 1868* pls.51 i ss

⁷⁶ FONTANA, Josep, «Recerques» II, pls 20 i ss.

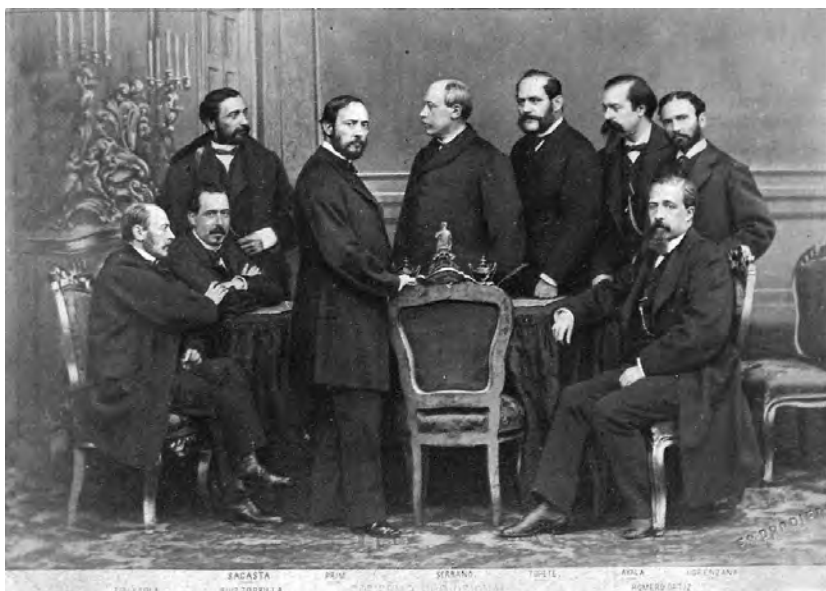

Fig. 8. El Govern provisional. D'esquerra a dreta L. Figuerola (Hisenda), P.M. Sagasta (governació), Ruiz Zorrilla (Foment), J. Prim (Guerra), F. Serrano (President); J.B. Topete (Marina) i d'altres ministres.

la llibertat, la democràcia i la raó d'un estat centralitzador -un cop més- es sacrificaren els anhels populars i ben concrets que manifestaren les juntes que sí "van anar més enllà" en les seves demandes i mesures tal com hem pogut comprovar.

10. CONCLUSIONS I DESENLLAÇ

Va ser la victòria dels sublevats a Alcolea (29/IX), el pronunciament de la Junta de Madrid i l'exili de la reina, el que va generalitzar el moviment insurreccional. Havien passat més de deu dies d'ençà de les primeres proclames, però, un cop es desfermà el moviment, s'hi va implicar tothom.

Les juntes revolucionàries prengueren la iniciativa a cada territori aprofitant el buit de poder i foren les que canalitzaren la voluntat popular, de la burgesia progressista i republicana. Els seus objectius anaren per desballestar i abolir totes les autoritats i lleis "existents", amb un to antiburocràtic i, clarament, anticentralista. Aquí no va ser necessària la confrontació militar per bé que aviat es pogué comptar amb forces armades

de xoc a fi i efecte de defensar l'obediència i l'acceptació de les noves autoritats, evitant així actituds contràries i hostils. En pocs dies, les milícies nacionals es van dissoldre considerant-les innecessàries, però alhora es demanà que estiguessin alerta. No es volien sorpreses.

El canvi de poder fou ràpid. La crida a la llibertat es volgué ordenat, preservant les propietats i deixant a les poblacions bullir d'entusiasme, cantant i ballant d'alegria. Aquells dies no hi hagueren actes violents sinó canvis d'autoritats, normalment de forma voluntària. Les juntes revolucionàries provisionals foren fruit d'actes d'aclamació públics i entengueren que havien d'actuar en sessions permanents, dictant tot tipus de mesures urgents i legals.

Van encaçar la sobirania nacional i el dret de sufragi universal que ben aviat volgueren exercir creant Juntes definitives o elegint nous ajuntaments. Remarquem l'ampliació dels votants abandonant un sufragi molt restringit (Constitució 1845) i posant en pràctica un de molt més ampli, per bé que masculí. Aquest canvi resulta especialment nou i s'avançava tres mesos a les eleccions per sufragi universal que es realitzaran a tot el país el gener de 1869.

Els nous consistoris van ser una prova palpable que la política del vot i de les urnes permetia canviar i bandejar les oligarquies locals perpetuades durant molts anys. Era un pas ferm i institucional; probablement en aquest sentit, un dels més destacables de tot el procés. El canvi de tots els poders públics, (Diputació inclosa), va ser un dels principals objectius de les juntes revolucionàries provisionals i de la població en general, un canvi tant fet *motu propi* com seguint les ordres dels nous poders central o provincial que havien emergit.

Les eleccions municipals -per altra banda- van provocar en bona mesura la fi de les mateixes juntes revolucionàries perquè es quedaren sense moltes competències, restant desactivades o burocratitzades. De tota manera, a mig termini, tant els membres de les juntes com el dels nous ajuntaments elegits serien la llavor d'una classe política nova arreu, la qual prendria rellevància en els anys següents.

La primera proclama a Sant Feliu de Guíxols (Apèndix 1) pot resultar exemplar; característica del primer dia de l'aixecament, una adhesió al "*pronunciamiento*". En ella, a banda de les consignes més conegudes, hi hem trobat fins i tot el desig d'una nova Ibèria; un plantejament clarament solidari i anticentralista de llarg recorregut, tant per part dels republicans com dels futurs anarquistes. Les crides es multiplicaren arreu i els manifestos abundats també. La revolta popular va esclatar festiva, enèrgica en molts

sentits i va contribuir en gran manera a consolidar la revolució durant unes tres setmanes. El brot revolucionari -si bé en línies generals era antiborbònic i democràtic- a les zones de l'Empordà i de Banyoles es declarà antidinàstic, com en altres indrets de Catalunya. El seu objectiu -com van aconseguir alguns- era el de proclamar la república. Monarquia o república era la nova dicotomia plantejada.

Les demandes van atendre els desitjos democràtics de la burgesia petita i mitjana, però també van recollir moltes reivindicacions de les classes populars, amb peticions polítiques i socials de les quals el republicanisme se n'havia fet ressò. La reacció des del primer dia fou antifiscal: abolició dels consums, que unificava amb força les classes populars contra l'administració pública. La crisi de subsistències i la conseqüent carestia feien d'aquest impost quelcom abominable i insofrible.

La desaparició dels consums va agreujar els problemes de deute estatals i va complicar molt resoldre'ls; una Hisenda endeutada era un greu problema tenint en compte tota la problemàtica que els nous governs centrals haurien d'afrontar. La brevetat de les Juntes revolucionàries no va deixar plantejar a fons la qüestió. El Govern provisional va cercar noves fórmules alternatives de fiscalització individual -com la de Laureà Figuerola-, però no tingueren èxit i la problemàtica continuaria.

La demanda de l'abolició de les quintes s'imposà els primers dies però els governs de Madrid no ho acceptaran i les mantindran, (primera guerra de Cuba, aixecaments federals, guerres carlines...); en qualsevol cas no es podia retribuir a cossos de voluntaris ni mantenir totes les despeses d'armament i guarnicions. La demanda per les llibertats d'expressió, reunió i associació van tenir èxit i foren acceptades pel govern provisional i per les Corts constituents. En canvi, les matrícules de mar i l'estanc de la sal persistirien.

Els enfrontaments i destitucions de capellans empordanesos foren nombrosos. Era la voluntat de separar l'Església dels poders públics de l'Estat el que emergia, tot sintonitzant també amb la ideologia republicana. L'anticlericalisme s'havia forjat durant algunes dècades en veure l'avinentsa dels eclesiàstics amb els poders de l'Estat borbònic (Concordat). En determinats casos brollava per l'especulació que feien els capellans en la gestió dels cementiris, ara secularitzats. Sovint la poca tolerància eclesiàstica -com hem constatat- va acabar desembocant en accions contundents: destituint els capellans, encenent la convivència i creant situacions prou tenses que desembocaren, fins i tot, en actituds reaccionàries al procés revolucionari.

L'anticlericalisme de l'Empordà contrasta amb la seva absència a les comarques de l'interior de la província. Són diferències que també hem constatat en veure'n la composició social: un Sant Feliu de Guíxols amb una petita burgesia molt activa, un Olot amb una junta dirigida per les classes més acomodades amb poca legislació i, fins i tot, una Cerdanya refractària al que passava a la província de Girona.

El fenomen de les Juntes revolucionàries és característic del segle XIX i per entendre aquests episodis en el seu conjunt, cal remuntar-se a la guerra del francès (1808). Les juntes revolucionàries i l'ampli moviment social de 1868 clarament va desbordar els criteris que tenien els sublevats a Cadis, els quals desitjaven un canvi de monarca i atendre els desigs de la burgesia perjudicada per la crisi financera i ferroviària; evidentment que el procés encetat va anar més enllà del que van preveure inicialment els "pronunciats".

Les Juntes revolucionàries -sobretot les provisionals- esdevingueren un ampli moviment que va fer triomfar la revolució i consolidà canvis; durant aquelles tres setmanes de setembre a octubre van decidir i decretar les principals reivindicacions populars. En darrer terme, la burgesia de províncies i les classes més populars, amb una consciència de classe poc desenvolupada, ja no s'acontentaven amb unes llibertats democràtiques formals sinó que pretenien també canvis econòmics i socials que permetessin consolidar un sistema econòmic que no els perjudiqués.

És evident que el moviment desfeia el paradigma d'un estat espanyol centralista, uniformitzador, borbònic i militarista que s'havia posat en marxa a mitjans del segle XIX per part dels liberal-moderats. Per això, la defensa armada dels canvis es considerà essencial. Les proclames i les demandes resseguien els criteris de l'oposició progressista apartada del govern borbònic; els seus criteris del Pacte d'Ostende foren els principals. Però, és quan baixem més a prop, a les nostres comarques gironines, quan descobrim l'amplitud de la protesta. Les juntes gironines seguiren les pautes d'altres juntes de l'Estat (Barcelona) però també van saber prendre les seves pròpies mesures. L'autoritat de la Junta provincial de Girona fou indiscutida, consultada, i liderà totes les altres de la província, que val a dir van actuar en el seu estricte àmbit municipal bo i adoptant les mesures que van considerar més pertinents.

Els republicans van tenir protagonisme d'entrada, van contribuir a la defensa armada de la revolució, van donar suport a moltes de les reivindicacions i les validaren des de les Juntes. La seva voluntat també era

defensar els més oprimits, per bé que de vegades les seves ajudes foren un si és no és simbòliques, (pa gratuït, donacions a hospitals, subscripcions públiques, etc.). Per contra, les obres públiques a cada localitat donaren feina als molts aturats que hi havia. No hem trobat demandes estrictament obreres, (horaris, sous, condicions de treball...) que la llibertat del sexenni posarà en obert, ni la creació de sindicats gràcies al recent dret de reunió i associació. La consciència obrera es difondria a posteriori del Setembre del 1868 gràcies a les llibertats acabades d'adquirir.

Els plantejaments revolucionaris i populars foren considerats una radicalitat pels líders unionistes i progressistes, els quals tenien per objectiu aconseguir el poder enderrocant Isabel II; això ja els resultava suficient. De fet ja estaven pensant on trobar una nova dinastia reial, tasca que s'encomanaria al general Joan Prim. Des que la junta revolucionària de Madrid va designar el Govern provisional amb el general Serrano al cap davant (8/X/68), el moviment de les Junes perdé força i tendí a desintegrar-se. El govern provisional s'afanyà primer a desarmar les milícies nacionals (17/X) i, pocs dies després (20/X), va decretar la dissolució de les Junes revolucionàries, un joc clarament contrarevolucionari i centralitzador. El decret del govern provisional fou el seu cop de gràcia. Amb el general Serrano designat com a regent i amb Joan Prim com a President de govern, es van integrar els progressistes i els unionistes marginant però les altres forces polítiques.

El clam de tres setmanes revolucionàries no va desaparèixer, es desfermarà novament amb força un any després. Resulta que a les eleccions del gener de 1869 els carlins i els republicans, si bé quedaren en minoria a nivell nacional, els resultats a Catalunya tindrien una lectura diferent: dels 37 escons a les Corts de Madrid, 28 eren republicans federals i a Girona en concret, de 7 escons, n'elegiren 5 de republicans, com hem apuntat.

Durant la Revolució de Setembre hem constatat que entre els dirigents a Madrid i les classes populars s'havia produït un divorci. Això va suposar una situació complexa que tindrà continuïtat -com hem dit abans- en els aixecaments republicans armats a l'Empordà el 1869, proclamant un Estat republicà federal que recercava els suports populars dels desencisats per la Revolució de Setembre, la seva brevetat i poca eficàcia. Poc temps després s'encetaria una reacció: la tercera guerra carlina, amb origen a l'interior de Catalunya i a la província de Girona, portant tot el país a una situació de guerra civil.

Josep Fontana⁷⁷ ja va indicar com la Gloriosa Revolució de Setembre no fou un canvi revolucionari a fons: no hi hagueren enfrontaments de classe ni es modificaren les relacions de poder i de l'economia. Es mantingueren els grups socials i els econòmics, sí, però desvetllaren canvis més superficials, estrictament polítics. El juny de 1869 s'aprovà una nova Constitució, la qual reconeixia un bon reguitzell de llibertats: sufragi universal masculí als majors de 25 anys, llibertat d'imprensa, d'associació, de reunió i de culte (però Estat confessional i catòlic); en canvi es mantindrien les quintes i els feixucs impostos estatals.

El país, malgrat tot, va aconseguir la carta validada més democràtica de tot el segle XIX i va fonamentar un règim, el del intens sexenni revolucionari i democràtic entre 1868 i 1873.

APÈNDIX DOCUMENTAL N° 1

Fragments de les Actes realitzades per la Junta revolucionària de Sant Feliu de Guíxols.

“Pronunciada esta población secundando el movimiento iniciado en Cádiz, los abajo firmados, aclamados por la mayoría del pueblo, se constituyeron en Junta provisional en la Casa Consistorial, al objeto de remplazar la Autoridad existente, conservar el orden público y tomar aquellas providencias que las circunstancias del momento exigieran. A este efecto habiendo hecho cesión de sus cargos y distintivos los miembros del extinguido ayuntamiento en manos de la Junta provisional esta acordó quedar constituida del modo siguiente:

Presidente: D. Pedro Caimó y Bascos

Vicepresidente: D. Cosme Calsada y Pons

Vocales: D. Jaime Lloberas y Ribas, D. Juan Rufí y Vicens, D. Narciso Cubias y Ribas, D. Casimiro Comas y Llambí, D. José Riembau D. Daniel Maury, D. Jaime Prats y Aymerich, D. Sebastià Arxer y Remus, D. José Soler y Codola, D. José Verges y Borrell, D. José Pascual y Buxó, D. Melchor Petit y Riera, D. Joaquin Friginals y Estrada.

Secretario: D. Juan Casas y Arxer y Vicesecretario D. Demetrio Ferran y Xirau

Acordó también dirigir al pueblo la alocución siguiente:

“Guixolenses. La Junta Provisional constituida se dirige a vosotros, poseída del más íntimo entusiasmo con motivo de los faustos sucesos que ocurren en nuestra querida España, tan mal tratada hasta aquí por una serie de Gobiernos sin moralidad y sin patriotismo. Ya respira la madre patria y vosotros, sus hijos, alzad con ella la voz y aclamad los principios salvadores, que tantos valientes acaban de proclamar

⁷⁷ FONTANA, Josep, «Canvi econòmic i actituds polítiques, Reflexions sobre les causes de la Revolució del 1868» *Revista Recerques*, II pls.7 i 8.

y sostener con una fe, una constancia y un valor sin igual, los principios que son la base de toda moderna sociedad: Orden, Libertad, Moralidad. Sed pues, vosotros, los primeros en demostrar a los enemigos de estos principios que sois dignos de gozarlos. Alegraos, y en vuestras manifestaciones y no olvidéis que vuestra Junta celará por su fiel cumplimiento. Guixolenses, seamos por un momento eco del sacrosanto grito que resuena en todos los ámbitos de la resucitada Iberia.

¡ABAJO LOS BORBONES! ¡ABAJO LO EXISTENTE! ¡VIVA EL SUFRAGIO UNIVERSAL! Lo que aceptado con vivas demostraciones de entusiasmo por el pueblo, se mandó publicar en los parages de costumbre y lo firmamos todos...(4 de la tarde del 30 de setiembre de 1868). Acto continuo se constituyó la Junta en sesión permanente (con los acurdos siguientes:

1º Organizar la milicia para ir a Gerona (que solicitó ayudas militares) por medio de pregón (...)

El Sr. Caymó llegó de Gerona y aceptó el cargo de presidente...con gran satisfacción y...manifestó que formaba parte de la Junta revolucionaria superior de la provincia. Enseguida ha ratificado la necesidad de enviar fuerza armada a la Capital de Provincia.

2º Municiones para la milicia...por valor de 315 reales (entre la población van a recollir 400 escuts).

3º Nombramiento de jefes de la Milicia: capitán, teniente, subteniente, sargentos y cabos (...) . La Junta (asigna) ocho reales diarios a la clase de tropa y con veinte a los Sres. Oficiales, entregando al efecto 400 escudos al Capitán D. José Rieimbau" (San Feliu de Guixols a 30 de setiembre de 1868.)

Sesión del 1 de octubre

(...) D. Juan Rabasa constata la abolición de los consumos sobre el vino, vinagre, aguardiente, licores aceite, petróleo y jabón e indica la necesidad de tomar nota de las existencias de dichos artículos en las diferentes tiendas de la villa. (...)

Sesión del 2 de octubre

(La Junta indica) que D. Juan Surís ofrecía 100 panes de a tres libras para otras tantas familias pobres, y también cien reales para los pobres que se albergan en el Santo Hospital. La Junta (constata) con la mayor satisfacción el acto de caridad y propone (...) cooperar y abrir una suscripción para cubrir la entrega de 400 panes. (el mismo día por la tarde) se decide enviar un oficio al Reverendo Cura Párroco indicando que la Junta se hará cargo del Cementerio.

Sesión del 3 de octubre

(...) El Sr. Fragnals propone realizar por sufragio universal una Junta definitiva (lo que implicaba ampliar competencias a la junta) para que resuelva todos los casos que se presenten en la población. Se realiza una votación secreta en la Junta y se decide que la Junta provisional tiene competencias para resolver todos los asuntos que se le presenten. (Se acuerda) Destituir al Teniente de la Guardia Civil (y se pide a la Junta de Gerona) se destituya el Cuerpo de la Guardia Civil.

(...) Se acuerdan las siguientes comisiones: Legado (...), Carreteras (...), ornato y obras públicas(...), Rieras (...), Cementerio (...), Fuentes y paseos (...), festividades religiosas (...) Junta de primera enseñanza (...) i Beneficencia. También acordaron destituir al administrador de Aduanas e indican los substitutos correspondientes (de la Junta). Destitución del Director de Sanidad y se nombra a las nuevas autoridades sanitarias. Se destituye e indica el nuevo funcionario de Correos. (En tanto que la autoridad portuaria se puso el mismo día a disposición de la Junta).

Sesión del 4 de octubre

(...) Varios grupos en ademán revoltoso pedían la destitución inmediata del Cura Párroco D.Juan Gerones, trataron por todos los medios posibles de calmar su agitación. Lejos de esto invadieron la Casa Capitular y exigieron lo que clamaban ya en la calle. (Malgrat l'actuació energica o suau de la Junta) hubo que recurrir a la fuerza mayor y nombrar una comisión (...) que se dirigió a la casa del Cura Párroco para manifestar las exigencias de dichos grupos, y le aconsejaron en nombre de la Junta que saliera inmediatamente de la casa que ocupaba, y evitar así el conflicto, recomendando al Párroco y los demás sacerdotes que prontamente abandonaran dicha casa. (Levantaron la sesión a las 12 de la noche).

Sesión del 5 de octubre

D.Cosme Calsada -vicepresidente- preside la reunión. El Cura Párroco acepta el cese como Presidente de la Junta del Cementerio Municipal de la Villa (entrega 488 reales), se acepta dejar las llaves en manos del sepulturero (uso habitual). Se hace una alocución para evitar otros conflictos desagradables. (...) Se -indica- que se ha creado en la población un club reaccionario...para desacreditar y contrarrestar las disposiciones y acuerdos de esta Junta.

(...)

APÈNDIX DOCUMENTAL N° 2

JUNTA D' OLOT (10 components) PROFESSIÓ CONTRIBUTIONS

Benet, Mateo	cafeter	550 rals
Carrera, José	propietari	560 rals
Casabó, Juan ⁷⁸	fabricant tèxtil	1.650 rals
Deu, Juan ⁷⁹	propietari	(?)

⁷⁸ Propietaris de dues fàbriques tèxtils (16/18 operaris). Font: G.GRAELL, *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*.

⁷⁹ Segons Carles Rahola (*Vides heroiques* pls. 89 i ss.) se li atribueixen diverses finques a Olot i també a Barcelona. Juan Deu va conspirar amb el general Pierrad i Joan Prim segons Carles Rahola: Op cit. pag. .89 i ss.

Mas, Francisco	propietari	450 rals
Montaña, Francisco	propietari	450 rals
Pararols, Martí (Presidente)	propietari	2.130 rals
Roca, Alejandro	advocat i propietari	910 rals
Tora, José	farmacèutic i propietari	260 rals

JUNTA DE SANTA COLOMA DE FARNERS (9 components)

Clara, Juan	mestre	(?)
Daldon, Juan	propietari	210 rals
Lluch, Salvador	propietari	740 ral
Pons y Coll, F. (President)	advocat	(?)
Rovira, Ramón	advocat i propietari	(?)

JUNTA SAN FELIU DE GUÍXOLS⁸⁰ (17 components)

Arxer y Remus, Sebastián	contribuent	18 rals
Casas y Arxer, Juan	contribuent	600 rals
Calsada Pons, Cosme	capità de vaixell	100 rals
Caimó y Bascós, Pedro (president)	propietari	70 rals
Comas y Llambí, Casimiro	contribuent	18 rals
Cubias y Ribas, Narciso	contribuent	180 rals
Fraginals y Estrada, J.	contribuent	100 rals
Maury, Daniel	contribuent	70 rals
Pascual y Buxó, José	propietari	660 rals
Petit y Riera, Melchor	major contribuent	100 rals
Verges y Borrell, José	comerciant	(?)
Lloberas y Ribas, Jaime	propietari	660 rals

JUNTA DE LA BISBAL (7 components)

Mensa, Eudaldo (president)	propietari	500 rals
D'A. Condom, Francisco	propietari	200 rals
Sala, Francisco	propietari	200 rals
Sitjar, Joaquin	Advocat i propietari	270 rals

JUNTA DE PALAMÓS (8 components)

De Alvarez, Juan	notari	(?)
Gubert, Jaime	taper	(?)
Lloveras, Juan	propietari	250 rals

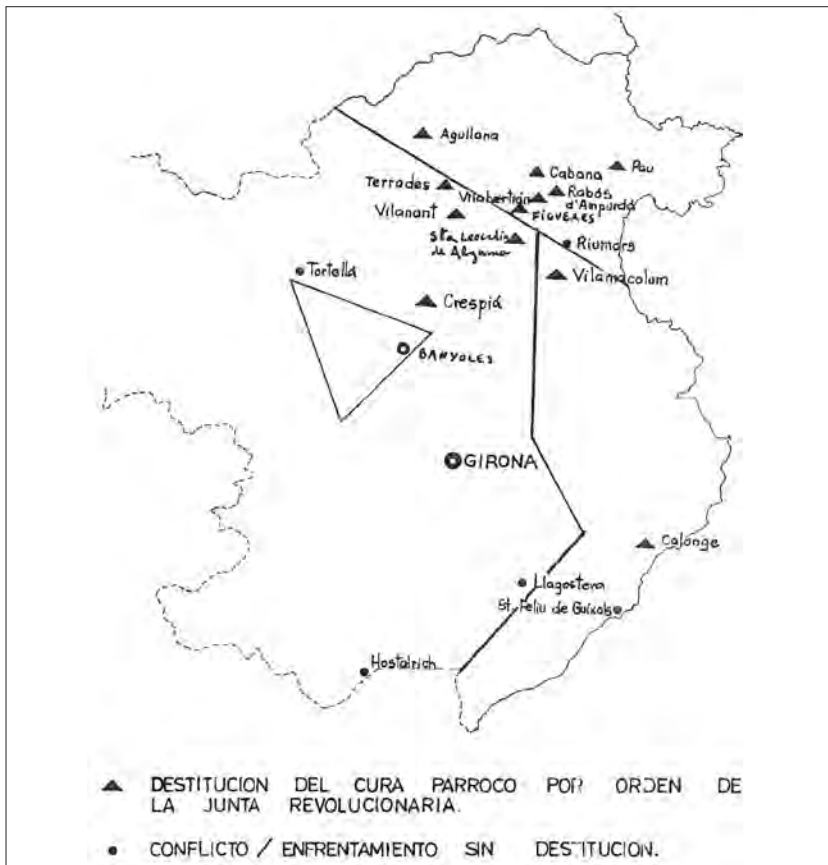
⁸⁰ A.M.S.F.G. "Padrones de vecinos y repartimientos 1867-1868".

Matas y Gamir, J. (president) ⁸¹	Comerciant /família acomodada	(?)
Mata y Gamir, Eusebio	pilot de vaixell	(?)
Roger, Martin	fabricant	Major contribuent
Vilanova, Miquel	hisendat	(?)

Nota

El president de la junta revolucionària de Cassà de la Selva era metge i el de Lloret de Mar, farmacèutic.

APÈNDIX DOCUMENTAL N 3

⁸¹ A.M.P. "Padrón general de Palamós de 1876": indica que Gaspara Matas y Gamir fou alcalde, propietari i comerciant; un dels seus fills, Miquel, fou fabricant taper i major contribuent; l'altre, Jaume Matas, fou comerciant. Alguns membres d' aquesta família serien banquers a la població de Palamós.

ABREVIATURES I FONTS PRIMÀRIES

- A.B.M.O. Arxiu Biblioteca Municipal d'Olot "Libro de Actas 1863-1868", "Elecciones a diputados a Cortes años 1863-1868".
- A.D.G. Arxiu Diocesà de Girona, "Varios asuntos 1868-1874".
- A.Dip.G. Arxiu Diputació de Girona, "Junta revolucionaria de 1868".
- A.H.C.B. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona, "Boletín Oficial Revolucionario de la provincia de Barcelona".
- A.H.M.F Arxiu Històric Municipal de Figueres, "Manual de acuerdos de 1867-1869".
- A.H.M.G. Arxiu Històric Municipal de Girona, "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona".
- A.H.P.G. Arxiu Històric Provincial de Girona, "Eco de Gerona. Diario de avisos y noticias".
- A.M.B. Arxiu Municipal de Banyoles, "Noticias históricas 1867-1884" "Comunicaciones varias 1859-1868".
- A.M.C.S. Arxiu Municipal de Cassà de la Selva, "Actas del Ayuntamiento 1868-1874".
- A.M.L.B. Arxiu Municipal de La Bisbal, "Libro de Actas del Ayuntamiento 1861-1870".
- A.M.LL. Arxiu Municipal de Llagostera, "Libro de Actas del Ayuntamiento 1866-1870".
- A.M.LLM Arxiu Municipal de Lloret de Mar, "Correspondència solta referent a 1868".
- A.M.P Arxiu Municipal de Palamós, "Libro de Actas del Ayuntamiento 1860-1869".
- A.M.S.C.F Arxiu Municipal Santa Coloma de Farners, "Actas 1866-1870" "Correspondencia 1868".
- A.M.S.E.G. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, "Manual de acuerdos 1867-1868" "Bandos y edictos 1863 - 1868" "Instancias varias 1865- 1874" "Padrones de vecinos y repartimientos 1867-1868" "Correspondencia sobre el puerto. Siglos XIX y XX".
- B.O.P.G. "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona", A.H.P.G.
- E.G. "Eco de Gerona. Diario de Avisos y noticias", A.H.M.G.
- B.O.R.P. "Boletín Oficial Revolucionario de la Provincia de Barcelona", A.H.C.B. Casa de l'Ardiaca.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- BOZAL, Valeriano (1968) *Juntas revolucionarias, manifiestos y programas*, "Cuadernos para el dialogo", Madrid.
- CASTELLÀ LLOVERA, E. (1967) *La guerra civil en Olot. 1872-1875*, Aubert, Olot.
- CLARA, Josep (1971) *Elecciones i partits polítics a Girona (1868-1874)*, Tesi de llicenciatura, U.A.B.
- CLARA, Josep i Àngel JIMÉNEZ (1975) *El federal Pere Caimó (1819-1878)*, ed. Pòrtic, Barna., Pròleg de Joaquim Nadal.
- DURAN PASTOR, Miquel (1972) *Repercusiones de la revolución de 1868 en Mallorca*, Universitat de Barcelona.
- FONTANA, Josep, (1969) *Canvi econòmic i actituds polítiques, Reflexions sobre les causes de la Revolució del 1868*, "Recerques" II, Barna, 1968. *La Revolució de 1868 a Catalunya*, "Serra d'Or", Barna.

- GRABOLOSÀ, R. (1872) *Carlins i lliberals*, Aedos, Barna.
- HENNESSY, C.A.M. (1966) *La republica federal en España. Pi y Margall y el movimiento republicano -federal 1868 - 1874*, ed. Aguilar, Madrid.
- JULIÀ, Benet, (2004) *Sant Feliu de Guíxols, any 1868*, "Institut d'Estudis del Baix Empordà", S.Feliu de Guíxols.
- MARTÍNEZ QUINTANILLA, Pedro, (1865) *La provincia de Gerona. Datos estadísticos, Girona*.
- NADAL, Joaquim, (1971) *La revolución de 1868 en Gerona*, Camara oficial de comercio e industria de la provincia de Gerona.
- NAVARRO, Emilio (1915) *Historia crítica de los hombres del republicanismo catalán en la última década: 1905 -1914*, Barna, Ortega y Anís, impresores. Pròleg de J.Arderius. Incluye *El republicanismo ampurdanés desde 1868 hasta 1914*.
- RAHOLA, Carles, (1932) *Vides heroiques*", Tallers gràfics de la Casa d' Assistència i Ensenyament, Girona .
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, Nicolás, (1977) *España hace un siglo: una economía dual*, Alianza ed., Madrid.
- TERMES, Josep, (1972) *El federalisme català 1868-1873*. "Recerques" II.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel, (1974) *El problema del poder en el sexenio 1868-1874 a "Estudios sobre el siglo XIX español "*, ed. Siglo XXI, Madrid.
- VIDAL, Gil, (1937) *L'evolució social a Olot*, Impremta Aubert, Olot.